

**Streszczenie stanowiska końcowego Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka
w sprawie o sygn. akt V K 180/18**

Uwagi ogólne

- Helsińska Fundacja Praw Człowieka zdecydowała przyłączyć się do niniejszego postępowania ze względu na potrzebę ochrony praw człowieka.
- Fundacja regularnie zajmuje się monitorowaniem przypadków nadużywania przemocy ze strony funkcjonariuszy Policji, które mogą objawiać się m.in. nadużywaniem bądź niezasadnym użyciem środków przymusu bezpośredniego.
- Pomimo upływu prawie 3 lat od śmierci Igora Stachowiaka sprawa nadal jest przedmiotem burzliwej debaty publicznej i wzbudza ogromne zainteresowanie również organów międzynarodowych, takich jak Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu.
- W związku z tym, że postępowanie sądowe w pierwszej instancji zmierza ku końcowi, należy odpowiedzieć na pytanie, czy wszystkie okoliczności niniejszej sprawy zostały wyjaśnione zgodnie ze standardami Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.
- Zdaniem HFPC sąd powinien odpowiedzieć na pytanie, czy w niniejszej sprawie poprzez użycie Tasera X2 nie doszło do niehumanitarnego lub poniżającego traktowania bądź stosowania tortur.

Obowiązki proceduralne na gruncie art. 2 i art. 6 EKPC

- Europejski Trybunał Praw Człowieka w zakresie art. 2 Konwencji stanowiącym o prawie do życia, wyznacza pewne obowiązki o charakterze proceduralnym.
- Trybunał uważa, że każdy wypadek pozbawienia życia przez funkcjonariuszy państwa wymaga reakcji o prawno-karnym charakterze, a więc przeprowadzenia śledztwa i – ewentualnie – procesu, prowadzącego do wyjaśnienia całokształtu okoliczności oraz ustalenia i ukarania osób odpowiedzialnych.

- Postępowanie musi być prowadzone przez organ spełniający kryterium niezależności. Dotyczy to przede wszystkim etapu śledztwa. Nie mogą w nim uczestniczyć funkcjonariusze lub struktury, które – w wymiarze „hierarchicznym, instytucjonalnym lub praktycznym” – nie są niezależne od osób, których działania doprowadziły do śmierci człowieka. Decydujące są pierwsze godziny postępowania, a późniejsze jego przejęcie przez inną, niezależną jednostkę policyjną nie uzdrawia naruszenia pierwotnego.
- Organy prowadzące dochodzenie muszą podjąć wszystkie rozsądne wymagane kroki i czynności. Chodzić może zwłaszcza o prawidłowe zabezpieczenie śladów i dowodów, ustalenie przyczyny śmierci i – w razie potrzeby – przeprowadzenie autopsji, nadanie jej dostatecznie szczegółowego charakteru i powierzenie oceny jej wyników kwalifikowanym specjalistom, wyjaśnienie kontekstu wypadków, zidentyfikowanie wszystkich osób uczestniczących w wydarzeniu, przesłuchanie wszystkich świadków i zgromadzenie wszystkich dowodów.
- Jeżeli dochodzenie doprowadzi do ustalenia osób odpowiedzialnych za pozbawienie życia, to jego wynikiem powinno być osądzenie i ukaranie tych osób.
- Artykuł 6 ust. 3 lit. d EKPC dotyczy prawa do przesłuchania świadków oskarżenia oraz żądania przesłuchania świadków obrony na takich samych zasadach, jak świadków oskarżenia. Gwarancja zapisana w art. 6 ust. 3 lit. d Konwencji nazywana jest niekiedy zasadą równości broni w postępowaniu dowodowym.
- Prawo do przesłuchiwanie świadków „na równych prawach” wynika bezpośrednio z zasady równości broni i stanowi ważny komponent konceptu rzetelnego procesu.
- Trybunał w kwestii podstaw oddalania wniosków dowodowych zauważył, że dopuszczalne jest oddalenie takiego wniosku, jeżeli nie ma on znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Taka decyzja musi być jednak wnikliwie przez sąd rozważona i uzasadniona.

Nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie – rozumienie tortur przez Europejski Trybunał Praw Człowieka

- HFPC pragnie wskazać, że w przypadku sprawy, w której badane jest ewentualne przekroczenie uprawnień przez funkcjonariuszy Policji, istotne są gwarancje wynikające z art. 3 EKPC.
- Zakaz tortur ustanowiony w art. 3 Konwencji ma charakter absolutny i nie dopuszcza jakichkolwiek wyjątków. Innymi słowy, każde „wkroczenie” w sferę objętą zakazem maltretowania stanowi naruszenie. Zakaz maltretowania obowiązuje niezależnie od postępowania osoby nim dotkniętej.
- Państwo ma obowiązek wszechstronnego wyjaśnienia każdej sprawy, w której doszło potencjalnie do naruszenia zakazu tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania przez funkcjonariuszy Policji.
- Należy podkreślić, że art. 3 Konwencji nie zakazuje stosowania siły w pewnych ściśle określonych okolicznościach. W przypadku konfrontacji osoby z policją lub innymi funkcjonariuszami państwowymi odwołanie się do siły fizycznej, która nie jest bezwzględnie wymagana przez jej własne zachowanie, narusza godność ludzką i w zasadzie stanowi naruszenie praw określonych w art. 3 EKPC.
- Tam, gdzie zranienie obywatela nastąpiło z rąk funkcjonariusza Policji, ciężar wykazania konieczności użycia siły spoczywa na rządzie – w innym wypadku ETPC stwierdzi naruszenie art. 3 Konwencji.
- Jednocześnie artykuł 3 EKPC nie zakazuje użycia siły przez funkcjonariuszy Policji podczas zatrzymania. Niemniej użycie siły musi być proporcjonalne i bezwzględnie konieczne w okolicznościach sprawy. W tym względzie ważne jest na przykład, czy istnieje powód, by sądzić, że dana osoba opiera się zatrzymaniu lub dąży do ucieczki, powoduje obrażenia lub szkody albo zataja dowody.

Zastosowanie art. 1 Konwencji o zakazie tortur w praktyce

- Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie zwrócić uwagę na możliwość praktycznego zastosowania przez sądy art. 1 ust. 1 Konwencji o zakazie tortur. Przykładem takiego praktycznego zastosowania jest wyrok z dnia 30 stycznia 2018 roku wydany przez Sąd Rejonowy Lublin Zachód w Lublinie (sygn. akt IV K 717/17), którym to sąd skazał

funkcjonariuszy Policji na kary bezwzględnego pozbawienia wolności za popełnienie czynów zabronionych określonych w art. 231 k.k. i 247 k.k.

- Sąd w uzasadnieniu wskazał, że: „[n]ależy wziąć pod uwagę wagę naruszonych obowiązków oraz konsekwencje ich naruszenia dla świadomości społeczeństwa: podstawą skuteczności policji jest respekt i szacunek jaką darzą ją obywatele, a nie strach przed brutalnością i nieprzewidywalnością policjantów. Przez pryzmat takich przypadków istnieje niebezpieczeństwo, iż policja zacznie być postrzegana jako formacja niezdyscyplinowana i nieprofesjonalna, skłonna używać przemocy bez potrzeby i dla kaprysu, a zatem niegodna zaufania – co wpływa bezpośrednio na bezpieczeństwo powszechne.”
- Jednocześnie w wyroku tym, sąd wskazał, że: „(...) użycie paralizatora w obu przypadkach spełniało definicję tortur z ratyfikowanej przez Polskę konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania”.

Stosowanie paralizatorów – perspektywa organów międzynarodowych

- Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie również wskazać, że organizacje międzynarodowe zwracają uwagę, że stosowanie paralizatorów może doprowadzać do nieludzkiego lub poniżającego traktowania bądź stosowania tortur.
- Komitet Przeciwko Torturom Organizacji Narodów Zjednoczonych w raporcie z 2013 roku podniósł, że Polska powinna zapewnić, iż użycie paralizatorów ograniczone zostanie wyłącznie do sytuacji ekstremalnych – tam, gdzie istnieje realne i bezpośrednie zagrożenie dla życia lub ryzyko poważnych obrażeń – i że broń ta jest używana tylko przez wyszkolonych funkcjonariuszy, jako substytut broni palnej. CAT wskazał także, że wykorzystanie paralizatorów powinno podlegać zasadom konieczności i proporcjonalności.
- CAT w 2007 roku wskazał Portugalii, że jest zaniepokojony zakupem przez Portugalię Taser'ów X26, gdyż użycie tej broni powoduje silny ból stanowiący formę tortur, a w niektórych przypadkach może nawet spowodować śmierć. Dlatego też, zdaniem CAT, Portugalia powinna rozważyć rezygnację z użycia Taser'ów X26, której wpływ na stan fizyczny i psychiczny osób, wydaje się naruszać art. 1 Konwencji o zakazie tortur.

- Kwestię używania paralizatorów przez funkcjonariuszy Policji w Polsce rozpatrywał Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu, który podczas wizyty w Polsce w 2017 roku zapoznawał się także ze sprawą śmierci Igora Stachowiaka.
- CPT w raporcie ze swojej wizytacji zalecił zwrócenie szczególnej uwagi na powtarzanie wszystkim policjantom instrukcji dotyczących właściwego postępowania w odniesieniu do używania paralizatorów (taserów) i egzekwowania tych zasad.
- CPT wskazał, że taser może być używany tylko wtedy, gdy istnieje rzeczywiste i bezpośrednie zagrożenie życia lub ryzyko poważnych obrażeń. Użycie takiej broni wyłącznie w celu zmuszenia do wykonania polecenia, jak wskazał CPT, jest niedopuszczalne. Zdaniem CPT stosowanie taserów powinno podlegać zasadom konieczności, pomocniczości, proporcjonalności, uprzedniego ostrzeżenia (w miarę możliwości) i ostrożności.
- Zdaniem CPT korzystanie z takiej broni powinno być dozwolone tylko wtedy, gdy inne mniej inwazyjne środki przymusu bezpośredniego (negocjacje i perswazja, techniki kontroli ręcznej itp.) zawiodły lub są niewykonalne i jest to jedyna możliwa alternatywa dla stosowania metody o większym ryzyku obrażeń lub śmierci (np. broni palnej).